

СТ А Н О В И Щ Е

От: *Доц. д-р Галина Симеонова Чиприянова*
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Катедра „Счетоводна отчетност“
Научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводство)“

Относно: *дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводна отчетност и анализ)“ в УНСС.*

Автор на дисертационния труд: *Ейона Астрит Дучи*
Тема на дисертационния труд: *Стратегическо управленско счетоводство – еволюция, техники и приложение в големите предприятия в Албания*

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 506/26.02.2024 г. на Ректора на УНСС.

1. Информация за дисертанта

Ейона Астрит Дучи, гражданин на Република Албания, е зачислена по докторска програма към катедра „Счетоводство и анализ“, Финансово-счетоводен факултет на УНСС по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводна отчетност и анализ)“ съгласно Заповед на Ректора на УНСС № 487/21.02.2020 г. Обучението е осъществено в самостоятелна форма срещу заплащане със срок 3 (три) години, считано от 05.02.2020 г. до 05.02.2023 г. Със Заповед на Ректора на УНСС № 1404/30.05.2023 г. Ейона

Астрит Дучи е отчислена с право на защита на дисертационен труд в срок до 05.04.2025 г.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд на тема „Стратегическо управленско счетоводство – еволюция, техники и приложение в големите предприятия в Албания“ притежава качества на научно изследване и има завършен вид. Обемът е оптимален – 198 стандартни страници, от които съдържание – 4 стр., въведение – 11 стр., основен текст, структуриран в три глави – 153 стр., заключение – 11 стр., библиография – 20 стр., списък със съкращенията – 2 стр., приложения – 15 стр. Изследването включва 35 фигури и 23 таблици.

Формулираната тема „Стратегическо управленско счетоводство – еволюция, техники и приложение в големите предприятия в Албания“ е **дисертабилна**.

Рецензираната разработка е **актуална** за теорията и практиката. Социалният и икономическият свят никога не са били толкова динамични и обект на бързи промени. Това налага промяната – от традиционното управленско счетоводство към стратегическото управленско счетоводство (СУС). От една страна, изучаването на стратегическо управленско счетоводство е от особена важност, тъй като има за цел да повлияе на поведението на мениджърите, отговорни за управлението на ресурсите. От друга страна, в съвременните условия мениджмънтът все повече се нуждае от управленско счетоводство, което да му съдейства при провеждане на стратегическия анализ на компанията. По този начин необходимостта от добавяне на стратегически подход към целите и инструментите на управленското счетоводство предоставя на компаниите устойчиво конкурентно предимство и улеснява дългосрочните решения за бъдещето. Въпреки че, докторантът се позовава на достиженията на други автори, неговото отношение към проблематиката е **разпознаваемо** спрямо тях.

Целта на разработката, а именно: да се разработи съгласувана рамка на основните техники за СУС (СУСТ) и да се оцени нейното качество в големите предприятия в Албания, е **ясно дефинирана**.

Обект на изследването е СУС като управленско счетоводно знание и практика в съвременните организации, а **предмет** – обхватът и структурата на СУС техниките, както и тяхното прилагане в големите предприятия в Албания.

Основната теза на дисертационния труд, че степента, в която се

използват СУС техниките в големите предприятия в Албания зависи от редица вътрешни и външни фактори, които трябва да бъдат взети предвид при изграждане на счетоводната система, с цел да се подобри техния потенциал за повишаване на ефективността на организациите, е **доказана**.

В хода на емпиричното изследване се прилага гледната точка за обстоятелствените фактори, тъй като прилагането на техниките за стратегическо управленско счетоводство зависи от условията, при които те се прилагат. Разработена е изследователска рамка, която съдържа 12 техники на СУС, групирани в седем групи и осем категории на обстоятелствени променливи. От една страна, в рамката се очертава хипотезата, че обстоятелствените фактори влияят върху използването на СУС техниките. В изследването има осем хипотези относно връзката между обстоятелствените фактори и използването на техники на СУС. От друга страна, има 2 хипотези, които имат за цел да анализират връзката между използването на техники на СУС и възприетите негови ползи и ограничения. Последната хипотеза анализира ефекта от използването на СУС техники върху ефективността на големите компании в Албания.

Фигурите и таблиците, които са представени в разработката, **визуализират авторовите идеи** и онагледяват адекватно извършените проучвания, обобщения и взаимовръзки в изложението.

Съществува логическа обосновааност на основните заключения със съдържанието по отделните части на дисертационния труд.

Изложението на дисертационната работа е подкрепено с много на брой цитирания на **литературни източници**. Приложен е богат списък с библиография, който включва 424 източника, в т.ч. на чужд език, нормативни документи и от интернет. Литературните източници са използвани коректно като са спазени правилата за научна етика.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Авторът ясно е открил ключовите проблеми, демонстрира висок стил на изказа и изчерпателност в хода на тяхното изследване.

Изследването разкрива йерархията на организационното управление и е обърнато особено внимание на управленското счетоводство като част от управлението. Извършено е задълбочено проучване на концепцията за СУС и неговите характеристики. Със съществено значение е изведената дефиниция на СУС, че предоставянето и анализът на ориентирана към бъдещето финансова и нефинансова информация за бизнес средата, в която функционират предприятията, активите и вътрешните процеси в предприятието, както и за активите, структурите на разходите и

стратегическите намерения на неговите настоящи и потенциални конкуренти, както и разходите по веригата на стойността, в степента, необходима за планиране, прилагане и изпълнение на собствената бизнес стратегия. Идентифицирани са основните характеристики на СУС системите. Извършен е сравнителен анализ на стратегическото управленско счетоводство с традиционното управленско счетоводство, оперативното управленско счетоводство и стратегическото управление на разходите.

Анализиран са основите на СУС техниките и различните подходи към тях. Изследването разкрива 20 техники, идентифицирани като част от СУС. Смятам за позитивно мнението на автора, че основните характеристики, които се отнасят до СУС са, че има вътрешен и външен фокус, се отличава с дългосрочни и стратегически перспективи, има подчертана ориентация към бъдещото и взема под внимание финансови и нефинансови данни в процеса на вземане на решения. Визуализирана е рамката на съществуващите през годините СУС техники. Аргументирана е необходимостта от по-всеобхватна рамка на СУС техниките. Изследването разкрива, че предложената рамка е много повече ориентирана към оказването на влияние върху вземането на решения. Въпросът за решаващата роля на СУС техниките при представянето на всеки бизнес остава актуален. Съществен е изводът, че е необходимо да се включат вътрешни и външни фактори, но също така и финансова и нефинансова информация за бизнес средата и вътрешните процеси на фирмата, както и за активите, структурата на разходите и стратегическите намерения на настоящите и потенциалните конкуренти, на неговата верига за създаване на стойност до степен, необходима за планиране, прилагане и следване на собствена бизнес стратегия. Специално внимание е отделено на екологичното управленско счетоводство като допълнителен метод, който подобрява вземането на решения и ефективността.

Извършено е задълбочено проучване относно влиянието на околната среда, човешките ресурси и организационните фактори върху процеса на прилагане на рамката на СУС в големите предприятия в Албания. Удачно е определен начинът, по който те могат да се възползват от прилагането на предложената рамка на СУС в стремежа да подобрят своите резултати. Разкрита е връзката между обстоятелствените фактори и използването на техниките на СУС и тяхното влияние върху ефективността на големите предприятия в Албания. Анализиран са редица вътрешни фактори (размер на предприятието и собственост, сектор и стратегия, структура и технология на предприятието, счетоводна квалификация и опит) и външни фактори (конкуренция, цена и иновации на пазара). Приложени са

непараметрични тестове за проверка на връзките и съответните хипотези. В табличен вид са обобщени резултатите от проучването по отношение на връзката между използването на СУС техниките и обстоятелствените фактори, изследвани в дисертационния труд.

Разработването на дисертационния труд се основава на актуални методи и средства на научното изследване в областта на управленското счетоводство.

В заключение може да се направи извода, че в хода на изследването на стратегическото управленско счетоводство като еволюция, техники и приложение в големите предприятия в Албания, е използван адекватен **научен инструментариум**, като по този начин са изпълнени поставените задачи и е постигната основната цел на дисертационния труд. Това ми дава основание да квалифицирам постигнатите резултати, като **резултати с научен и научно-приложен характер**.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Съгласна съм с посочените научни и научно-приложни приноси. Справката от автореферата обективно отразява постиженията на докторанта с научен и научно-приложен характер, както следва:

√ Обосновано е формулирана нова по-широка дефиниция на стратегическото управленско счетоводство в резултат на систематичен литературен преглед на историческото и логическо развитие на концепцията за СУС.

√ Чрез критико-конструктивен анализ и синтез на основните СУС техники е изведена свързана рамка от СУС техниките и е разкрит нейният потенциал да способства за: внедряване и по-интензивно използване на СУС техники в Албания и извън нея; намаляване на разликата в реалността между теория и практика; улесняване на по-нататъшното развитие на СУС, както и по-доброто му разбиране.

√ Предложената рамка от СУС техники е аргументирана като потенциален източник на конкурентно предимство за предприятията, поради това че направлява избора на оптимална комбинация от СУС техники, както и организационните промени, необходими за оценка и внедряване на тези техники.

√ Идентифицирано е влиянието на околната среда, човешките ресурси и организационните фактори (обстоятелства) върху прилагането на предложената рамка от СУС техники с помощта на емпиричен анализ на големите предприятия в Албания, базиран на теорията на обстоятелствата. Изследвани са ключови обстоятелствени фактори като

размер на предприятието, бизнес сектор, стратегия на предприятието, структура на предприятието и използвани технологии.

√ Анализирани са ползите и ограниченията от прилагането на СУС (базирани на големите предприятия в Албания), респ. направени са предложения за бъдещото приложение на СУС в тях, както и за по-нататъшно изследване на положителната връзка между средното използване на СУС техниките и организационното представяне.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Положително впечатление прави списъка на публикациите, свързани с темата на дисертацията. Докторантът е представил 4 публикации на английски език, от които 1 научна статия (която принадлежи към *Публикации и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация*) и 3 научни доклада. От Справката-декларация на докторанта е видно, че публикациите по дисертацията напълно удовлетворяват минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, съгласно чл. 2б от ЗРАСРБ.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът на тема „Стратегическо управленско счетоводство – еволюция, техники и приложение в големите предприятия в Албания“ е в достатъчен обем – 52 стр. и напълно съответства на структурата, съдържанието и изследователските резултати на дисертационния труд. Коректно са изготвени Справка за основните приноси в дисертационния труд, Списък на научните публикации (свързани с темата на дисертационния труд) и Декларация за оригиналност.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Наред с положителните страни на дисертационния труд си позволявам да посоча и някои аспекти, подобряването на които считам, би подобрило качествата му: в отделни пасажки би могло по-ясно да бъде изведено авторовото мнение и да се приложи критичен поглед върху проблематиката. Представената бележка не намалява достойнствата на дисертационния труд. Считам, че дисертационният труд обогатява наличното знание и съдържа значими идеи и резултати.

Към докторанта нямам допълнителни въпроси.

8. Заключение

Дисертационният труд на тема: „Стратегическо управленско счетоводство – еволюция, техники и приложение в големите предприятия в Албания“ представлява актуално и задълбочено изследване с ясно открити научни достойнства и приноси. Въз основа на направената количествена и качествена оценка на разработката, изразявам **положително становище и подкрепям присъждането** на образователна и научна степен „доктор“ на Ейона Астрит Дучи в професионално направление 3.8. „Икономика“, научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводна отчетност и анализ)“.

29.03.2024 г., гр. Свищов

Подпис:.....

OPINION

By: *Assoc. Prof. Dr. Galina Simeonova Chipriyanova*
“Dimitar A. Tsenov Academy of Economics - Svishtov
Department of Accounting
Scientific specialty “Accounting, control and analysis of economic activity” (Accounting)

Subject: **A PhD Dissertation**, “Accounting, control and analysis of economic activity” (accounting and analysis) at the University of National and World Economy (UNWE).

Author of the dissertation: *Ejona Astrit Duçi*
Dissertation title: *“Strategic Management Accounting (SMA) – Evolution, Techniques and Application in the Large Enterprises in Albania”*

The reason for submitting the opinion: participation in the Scientific Committee for the defence of the dissertation according to Order No. 506/26.02.2024 of the Rector of UNWE.

1. Information about the PhD candidate

Ejona Astrit Duçi, a citizen of the Republic of Albania, is enrolled in the PhD programme at the *Department of Accounting and Analysis, Finance and Accounting Faculty, UNWE, professional field 3.8. Economics, scientific specialty “Accounting, Control and Analysis of Economic Activity” (Accounting and Analysis)* according to the Order of the Rector of the UNWE № 487/21.02.2020. The education is carried out in an individual form with a term of 3 (three) years from 05.02.2020 to 05.02.2023. By the Order of the Rector of the UNWE No. 1404/30.05.2023 Ejona Astrit Duçi was entitled to defence within 05.04.2025.

2. General characteristics of the dissertation

The dissertation thesis on “Strategic Management Accounting (SMA – Evolution, Techniques and Application in the Large Enterprises in Albania” has

the qualities of a scientific study and has a complete form. The volume is optimal – 198 standard pages, of which the table of contents – 4 pages, introduction – 11 pages, main text structured in three chapters– 153 pages, conclusion– 11 pages, bibliography– 20 pages, list of abbreviations – 2 pages, appendices – 15 pages. The study includes 35 figures and 23 tables.

The formulated topic “Strategic Management Accounting (SMA) – Evolution, Techniques and Application in the Large Enterprises in Albania” is **dissertable**.

The reviewed dissertation paper is **relevant** for theory and practice. The social and economic world has never been so dynamic and subject to rapid change. That creates the need for change – from traditional management accounting to strategic management accounting (SMA). On the one hand, the study of SMA is particularly important as it aims to influence the behaviour of managers responsible for resource management. On the other hand, in today's environment, managers increasingly need management accounting to assist them in conducting strategic analysis of the organization. Thus, the need to add a strategic approach to the objectives and tools of management accounting provides organizations with a sustainable competitive advantage and facilitates long-term decisions for the future. Although, the PhD candidate refers to the achievements of other authors, her attitude to the issues is **identifiable** in relation to them.

The research aim of the paper, namely: to develop a cohesive framework of the basic SMA techniques and to evaluate its quality in Albanian large enterprises, is **clearly defined**.

The object of the research paper is SMA as a management accounting field and a practical experience in contemporary organizations, and its **subject** is the scope and the structure of SMA techniques, as well as their application in large enterprises in Albania

The main research thesis of the dissertation, that the extent of SMAT usage in large enterprises in Albania is contingent on a number of internal and external factors that have to be considered in the design of the accounting system in order to improve their potential for enhancing the organizations' performance, **has been justified**.

The empirical study applies the perspective of the contingency factors as the application of SMATs depends on the conditions under which they are applied. A research framework is developed that contains 12 SMA techniques grouped into seven groups and eight categories of contingency variables. On the one hand, the framework outlines the hypothesis that contingency factors influence the usage of SMA techniques. There are eight hypotheses in the study regarding the relationship between contingency factors and the usage of SMA

techniques. On the other hand, there are 2 hypotheses that aim to analyse the relationship between the usage of SMA techniques and its perceived benefits and limitations. The last hypothesis analyses the effect of using SMS techniques on the performance of large enterprises in Albania.

The figures and tables that are presented in the paper **visualize the author's ideas** and adequately illustrate the research, generalizations and interrelations made in the main text.

There is a logical justification of the main conclusions with the content of the different parts of the thesis.

The thesis statement is supported by a large number of **references cited**. An extensive bibliography list is attached, which includes 424 sources, including foreign language, normative documents as well as sources retrieved from Internet. Literature sources are used correctly while observing the rules of research ethics.

3. Evaluation of the obtained scientific and applied results

The author has clearly highlighted the key issues, demonstrating a high style of expression and comprehensiveness in the course of her study.

The study reveals the hierarchy of the organisational management and pays particular attention to the role of management accounting as part of organizational management. An in-depth study of the SMA concept and its characteristics is carried out. Of significant importance is the derived SMA definition that the provision and analysis of forward-looking financial and nonfinancial information about the enterprises' business environment, assets, and internal processes, as well as the assets, cost structures, and strategic intentions of its current and potential competitors, and the costs of its value chain, to the extent necessary to plan, implement, and pursue its own business strategy. The general features of the SMA systems are identified. A comparative analysis of strategic management accounting with traditional management accounting, operational management accounting and strategic cost management is performed.

The basic SMS techniques and the different approaches to them are analysed. The study reveals 20 techniques identified as part of SMA. A positive assessment is due to the author's view that the main characteristics that relate to SMA are: has an internal and external focus, has long-term and strategic prospects, has an orientation towards the future, and takes into account financial and non-financial data in the decision-making process. The framework of the existing SMA techniques over the years is visualized. The need for a more comprehensive framework of SMA techniques is justified. The study reveals that the proposed framework is much more oriented towards influencing

decision making. The question of the crucial role of SMA techniques in the performance of any business remains relevant. The essential conclusion is that it is necessary to include internal and external factors, but also financial and non-financial information about the business environment and internal processes of the organization, as well as the assets, cost structure and strategic intentions of current and potential competitors, of its value chain to the extent necessary to plan, implement and follow its own business strategy. Special attention is given to environmental management accounting as a complementary method that improves organizational decision-making and performance.

An in-depth study has been conducted on the impact of environmental, human resource and organizational factors on the process of implementing the proposed SMA framework in the large enterprises in Albania. The way in which they can benefit from the implementation of the proposed SMA framework aimed at improving their performance has been successfully identified. The relationship between contingency factors and the usage of SMA techniques and their impact on the performance of Albanian large enterprises is revealed. A number of internal factors (enterprise size and ownership, sector and strategy, enterprise structure and technology, accountants' qualification and experience) and external factors (competition, cost and innovation in the market) are analysed. Non-parametric statistical tests are applied to test the relationships and the research hypotheses. The results of the study are summarized in tabular form with respect to the relationship between the use of SMA techniques and the contingency factors subject of study in the dissertation.

The development of the dissertation thesis is based on contemporary research methods and tools in the field of management accounting.

In summary, it can be concluded that in the course of the study of SMA as evolution, techniques and application in large enterprises in Albania, adequate **research tools** have been used, thus **fulfilling** the objectives set and achieving the main research aim of the dissertation paper. This gives me the reason to qualify the achieved results as **results having scientific and applied value**.

4. Evaluation of the scientific and applied contributions

I agree with the scientific and applied contributions highlighted by the PhD candidate. The author's abstract objectively reflects the achievements of the PhD candidate of scientific and scientific-applied character as follows:

√ A new broader definition of SMA is justified based on a systematic literature review of the historical and logical development of its concept.

√ Through a critical and constructive analysis and synthesis of the main SMA Techniques a cohesive Framework of SMA Techniques is developed. Justified is its potential to contribute to: adopting and more intensively using SMA Techniques in Albania and beyond; reducing the reality gap between theory and practice; facilitating the further development of SMA as well as its better understanding.

√ The proposed Framework of SMA Techniques is justified as a potential source of competitive advantage for the enterprises as it guides the selection of an optimal combination of SMA Techniques as well as the organizational changes needed to evaluate and adopt these techniques.

√ The impact of environmental, staff, and organizational factors (contingencies) on the application of the proposed SMA framework is identified using an empirical analysis of Albanian large enterprises based on the contingency theory. Key contingencies such as Enterprise Size, Enterprise Sector, Enterprise Strategy, Enterprise Structure, and Enterprise Technology are studied.

√ The perceived benefits and constraints of the application of SMATs (based on large enterprises in Albania) are explored. Suggestions for the future SMA application in these enterprises are given, as well as for further exploration of the positive relationship between the average SMA usage and the organizational performance.

5. Evaluation of the publications, related to the dissertation topic

The list of publications related to the dissertation topic makes a positive impression. The PhD candidate has submitted 4 publications in English, including 1 scientific paper (which belongs to *Papers and reports published in scientific journals, refereed and indexed in world databases of scientific information*) and 3 reports in conference proceedings. It is evident from the Declaration of the PhD candidate that the publications on the dissertation topic fully satisfy the minimum national requirements for obtaining the PhD degree in the field of higher education 3. Social sciences, economics and law, according to Article 2b of the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria Act.

6. Evaluation of the author's abstract

The author's abstract on "Strategic Management Accounting (SMA) – Evolution, Techniques and Application in the Large Enterprises in Albania" is sufficient in its volume – 52 pages, and fully corresponds to the structure, content and research results of the dissertation paper. The List of the main contributions in the dissertation paper, the List of scientific publications (related

to the topic of the dissertation) and the Declaration of originality are correctly prepared.

7. Criticism, recommendations, and questions

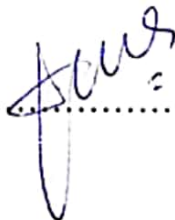
Along with the positive aspects of the dissertation paper, I would like to point out some aspects that I believe would improve its qualities: in some paragraphs the authors opinion could be more clearly stated, and a critical view of the issues could be applied. The present note does not detract from the merits of the dissertation thesis. I believe that the dissertation enriches the available knowledge and contains significant ideas and results.

I have no further questions for the PhD candidate.

8. Conclusion

The dissertation thesis entitled: “Strategic Management Accounting (SMA) – Evolution, Techniques and Application in the Large Enterprises in Albania” is a topical and in-depth study with clearly outlined scientific merits and contributions. On the basis of the quantitative and qualitative evaluation of the dissertation thesis, I express my **positive opinion** and **support the award** of the educational-scientific degree “Doctor” to Ejona Astrit Duçi in the professional field 3.8. “Economics”, scientific specialty “Accounting, Control and Analysis of Economic Activity” (Accounting and Analysis).

29/03/2024
Svishtov

Signature:.....